

ŘÍZENÍ ČESKOSLOVENSKÝCH MÉDIÍ V 50. LETECH 20. STOLETÍ

MARTIN GROMAN (Katedra mediálních studií UK FSV)

Studie vznikla v rámci výzkumného záměru UK FSV: MSM0021620841

Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika.

Když se na systém politické moci ustavený v Československu po únoru 1948 budeme dívat ve shodě s tradičním pojetím tzv. velkých dějin jako na bipolární svět rozdělený železnou oponou, můžeme rámcově přijmout konstatování, že sateletní státy východního bloku přebíraly ve všech oblastech společenského a politického života direktivy dané vedením KSSS v Moskvě. Ale při pomyslném pohledu zevnitř tohoto bloku, který nám umožňují tradiční historické prameny jako dobový tisk a především archivní prameny, je patrná větší stratifikace v různých obdobích a v různých zemích tohoto mocenského seskupení. V jednotlivých zemích se v různých etapách objevují zásadní rozdíly v míře mocenského dohledu. Slovenská historička Marína Zavacká v této souvislosti upozorňuje, že československá propaganda byla až do 60. let 20. století „bližší sovětské linii, než například propaganda polská nebo maďarská.“ (ZAVACKÁ 2005:159) A když svůj pohled právě na poli propagandy a řízení médií (nebo dobovým jazykem řečeno hromadných sdělovacích prostředků) upjeme dovnitř té které společnosti, můžeme rozeznat ještě více strukturovaný systém, který není prostě ustavován z centra jednotně šířenou direktivou, ale vyvíjí se

také pomocí principu, jaký je sledovatelný v zásadě v každém direktivním systému.

Hannah Arendtová například popisuje obdobný mechanismus ve své slavné práci Eichmann v Jeruzalémě jako banalitu zla, stejný princip charakterizuje také ve své práci o Osvětimi britský historik Laurence Rees – v zásadě jde o kombinaci z centra putující direktivy, která je při své realizaci na nižších stupních řízení pozměněna podle situace a podle iniciativnosti konkrétních vykonavatelů. Eichmann (budeme-li jej pro tento účel chápat jako určitý typus) sám o sobě není tvůrce systému, ale není ani jeho poslušný vykonavatel – je, stejně jako mnoho krajských a okresních funkcionářů KSČ v 50. letech 20. století u nás, stejně jako mnoho vykonavatelů dílu moci v době nacistického Německa, tvůrcem konkrétní realizace, výkonu moci – řídí se sice direktivou, ale dává jí konkrétní podobu, případně vykonavatelům moci ve struktuře pod sebou dává už konkrétní povely založené právě na kombinaci direktivy a svého chápání, svých ambicí a svých partikulárních zájmů. U českých médií po únoru 1948 jsou tyto pochody¹ nejlépe viditelné tam, kde centrum zpětně vysledovalo² konkrétní realizaci své direk-

¹ „Metoda zpracování vnitrostranických a všenárodních diskusí: výbory základních organizací pořizovaly zápisy o diskusi, rozhodly, které připomínky, návrhy a diskusní příspěvky vyřeší samy a které postoupí okresnímu výboru. Ten postupoval stejně, shromáždil příspěvky, rozdělil je na ty, které by měli vyřídít v okrese, a ostatní postoupil kraji. Zde zpracovali soupis a rovněž určili, které příspěvky vyřídí, a ostatní předali se zápisem o všech připomínkách v kraji do ústředí KSČ, kde je rozdělili podle resortů do oddělení ÚV KSČ, které rozhodly, co předají vládě, ministerstvům, jiným ústředním institucím. O průběhu a výsledku diskuse zpracovalo organizačně politické oddělení ÚV zprávu pro komunistické vedení. To zprávu projednalo, vyslovilo uspokojení s průběhem a výsledky diskuse, kvalifikovalo 'politicky nesprávné' názory jako pomýlené až protistranické. Uložilo všem stranickým orgánům, vládě a ministrům zajistit uplatnění připomínek ve svých resortech. Úkolem stranického aparátu bylo kontrolovat, jak podřízené instituce s výsledky diskuse zacházejí. Obvykle kontrola nenásledovala, ministerstva sice sdělovala, jak s připomínkami naložila, ovšem většinu prohlásila za neoprávněné a navíc je neprověřovala. Proto se připomínky v příštích diskusích opakovaly.“ (KAPLAN 2007:57n.)

² „Vnitrostranické zpravodajství fungovalo jako organizovaný systém. V ústředním aparátu je zajišťoval samostatný útvar (v rámci organizačně politického oddělení), v krajích útvar podstatně menší (jeden – dva pracovníci). Hlavním sběratelem zpráv byly okresy, kde obvykle tuto činnost vykonával vedle jiných úkolů jeden z pracovníků. Existoval trojí druh zpráv: o všeobecné situaci, zasílaných v pravidelných intervalech (týden, měsíc), o mimořádných událostech, které se udály pouze v okrese nebo kraji a odesílaly se bezprostředně po činu. Ústředí nařídilo posílat denní hlášení po určitou dobu (několik dní, týden apod.) o ohlasu a průběhu celostátních organizovaných akcí. První zprávy se zpracovávaly v okrese, příslušný pracovník shromažďoval informace ze základních organizací buď náhodně získané, nebo se dotazoval vedoucích funkcionářů z vybraných organizací (převážně snadno dosažitelných závodních) a z jejich názoru sestavil zprávu. V kraji okresní zprávy zpracovali a poslali do ústředí, kde z nich sestavili přehled, který měl vytvářet celostátní obraz. Konečný souhrn tvořil obsah informačního bulletinu pro vedoucí komunisty. Okresní a krajské zprávy obvykle schvaloval příslušný tajemník. Informace trpěla dvěma slablinami, které zpochybňovaly jejich důvěryhodnost a většinou se velice rozcházely se skutečnými názory většiny občanů. Informace byly získávány převážně od komunistických funkcionářů, jejichž hodnocení se pohybovalo v rámci osvojených ideologických šablon. Získané informace dále prošly sítí úprav, které vylepšovaly obraz, zmírňovaly negativní stránky. I přes tyto úpravy vnitrostranický systém poskytoval vedoucím komunistům (spolu s informacemi z jiných zdrojů) údaje o kritických názorech, náladách a nespokojenosti občanů. Zprávy Státní bezpečnosti se vyznačovaly 'chybami z povolání', černobílým pohledem autorů na společnost a také na události. Za každým názorem odlišným od oficiálního vykladu, natož názorem kritickým, viděli nebo hledali nepřátelský záměr.“ (KAPLAN 2007:61)

tivy jako mylnou, nepochopenou, nebo dokonce jako přemrštěně ambiciózní.³

Metody řízení ani v tak centralizovaném státě jako bylo Československo od roku 1948 nepracují na principu záračné střely, ale mnohem více se podobají modelu, kde na komunikaci (či spíše na propagandu) působí různou měrou všechny prvky systému na ose vedení státu a KSČ – nižší stupně státní moci – média – veřejnost. V teoretickém řetězu politická proklamace – interní směrnice – společenská praxe, jak ji vytyčila také ve své citované práci Zavacká, jsou navíc viditelné rozdíly mezi oficiální komunistickou doktrínou a její realizací na stránkách dobového tisku. A právě načrtnutí základních principů tohoto systému se zde budeme věnovat.

Zakladatelské období

Pojem uvedený v titulku pochází od historika Karla Kaplana a dává tušit, že po únoru 1948 v celém mocenském systému (a v tzv. mediální politice zvláště) nenastal stav, kdy by KSČ jako vedoucí síla v zemi prostě nastolila jednotlý systém vládnutí a řízení celé společnosti a ten by držela beze změny minimálně do společenské revolty 60. let. Šlo spíše o vývoj o poznání strukturovanější. Sovětský model řízení státu a jeho jednotlivých mocenských i společenských organizací tedy nešlo jednoduše převzít, i když se o to oficiální komunistická místa snažila. „Je třeba vzít v úvahu skutečnost, že v roce 1948 komunistický režim ani nedisponoval nástroji, jimiž by bylo možné ideologii do umění jednoduše implantovat, nebyl vybudován mechanismus řízení kontroly kulturní politiky, stejně tak setrvačností dobíhaly ediční plány, výrobní plány kinematografie apod.“ (KNAPÍK 2004:75an.) Toto konstatování jistě platí pro oblast společenského života a kultury jako je film nebo vydávání knih, i když, jak dále podotýká autor citovaných řádků, Jiří Knapík, jakési pozvolné nastolování centrálně řízeného systému regulace kulturní politiky bylo žádoucí také z toho důvodu, aby se publiku i tvůrcům dal vnútít dojem, že nový režim nebude podnikat v této oblasti žádné vyloženě radikální kroky. Situace médií byla ale jiná, především u celostátních deníků, periodik a vysílacích médií bylo nutné jednat

rychle. Zatímco rozhlas a film získala KSČ pod svůj dohled už před únorem 1948,⁴ tisk patřící jiným stranám a zájmovým organizacím bylo nutné teprve převzít. Stalo se tak bezprostředně po státním převratu nebo dokonce v některých případech ještě několik dní a hodin před ním. Z výše citovaného výroku Jiřího Knapíka nás ale zajímá hlavně jeho první část – konstatování, že po únoru 1948 nebyla KSČ organizačně ani personálně na převzetí moci v totálním rozsahu, v kompletním spektru řízení státu připravena.

Jako mnohem praktičtější (stejně jako třeba v případě samotného únorového převratu v roce 1948) se při tomto ustavování nového politického režimu ukázal postup dílčích kroků, které se postupně a celoplošně realizovaly. Většinou byly tyto kroky rozděleny na jednotlivé oblasti řízení státu a společnosti. Zatímco v únoru 1948 měla KSČ pevně v rukou armádu, policii, velký průmysl a některé ústřední orgány státu, krátce po únoru rychle uzurpovala mediální systém jako celek, další oblasti – konkurenční politické strany a hnutí, střední a menší podnikání, zemědělství, kulturu, církev, inteligenci – postupně upravovala pro potřeby nového mocenského systému. To vše se samozřejmě dělo jednak pod tlakem sovětské doktríny a jednak v situaci studené války, což byly dominantní dva faktory pro první, zakladatelské období, které působily jako rámující motivy a veřejně proklamované zdůvodnění pro nastolení a upevnování stalinského systému vlády. Šlo o to přizpůsobit státní systém sovětskému vzoru a rozdělení světa tomu napomáhalo jako oficiálně uváděný důvod těchto změn.

Karel Kaplan rozlišuje v zásadě tři fáze prvních let komunistického režimu,⁵ které se projeví jak na všech stupních ve struktuře KSČ (od ÚV KSČ, přes krajské a okresní až po místní výbory) a také ve společnosti jako celku: „zakladatelské období komunistického režimu (1948–1953) a jeho první krizi (1953–1957) a její překonání.“ (KAPLAN 2007:31) Na počátku šlo komunistické straně o to uskutečnit státní převrat, tzv. nastolit mocenský monopol, diktaturu začít budovat systém, který tento monopol udrží.

Nový režim stavěl svůj systém samozřejmě hlavně na jednotlivých odděleních sekretariátu ÚV KSČ – ta v zásadě kopírovala jednotlivá odvětví státní správy, která se vůči

³ „Vedení KSČ nebo jeho aparát se usnesly na kampani schůzi a rezoluci a v okresech měli za úkol rozhodnutí splnit. Měnila se váha a způsob schvalování rezolucí a postoj občanů k nim. V první polovině padesátých let se schůze vyznačovaly poměrně vysokým počtem účastníků, kteří přicházeli z přesvědčení, povinnosti nebo ze strachu a ze stejných důvodů hlasovali pro předložené a podle 'směrníc shora' vypracované rezoluce. Rozsáhlé kampaně byly organizovány v období vyhořelé vlny odhalování a trestání skutečných nebo údajných nepřátel a odpůrců režimu v časech masové výroby politických procesů. Jejich výsledkem byly rezoluce odsuzující 'zločince' a volající po nejvyšších trestech, po krvi. Týkaly se jak procesů významu celostátního a mezinárodního, tak i regionálního. Ideologická ofenziva, která provázela hon na nepřítel, se neomezovala na veřejné schůze, ale velice aktivně se zapojily všechny hromadné sdělovací prostředky. Působila i dobová atmosféra vyvolaná vyhořelou studenou válkou. Ideologická ofenziva vykonala své dílo: mnohé přesvědčila o správnosti obvinění i krutých rozsudků. Ti, kteří pochybovali nebo nevěřili, neměli odvahu ve vyhořelém až pogromistickém prostředí své názory vyslovit, nehlasovat, vystoupit proti.“ (KAPLAN 2007:56)

⁴ „Rozhlas a film (jako dominantní média ve své době) získala KSČ pod svůj dohled již v mezidobí 1945 – 1947. Rozhlasový odbor ministerstva informací vedl Ivan Olbracht, a také v rozhlase samotném dominovali na vedoucích místech členové komunistické strany – generální ředitel Bohuslav Laštovička, programový ředitel Mirko Očadlík, šéfredaktor politického zpravodajství Jiří Hronek. V únoru 1948 pak už byl Československý rozhlas vysloveně jedním z prvků, který Gottwaldovo vedení KSČ využilo při státním převratu. 17. února 1948 vyhlásil předseda rozhlasového celozávodního výboru KSČ, vedoucí vzdělávacího oddělení rozhlasu Zdeněk Novák, stálou pohotovost a hlídky zabránily ve vstup do budovy vybraným technickým a programovým pracovníkům. Od 20. února se do vysílání dostávaly výhradně zprávy, které dodával přímo sekretariát ÚV KSČ. Zprávy o krocích nekomunistických politiků a jejich stran byly značně zkracovány a potlačovány. Do vysílání se nedostal nikdo z odstoupících ministrů ani prezident republiky Edvard Beneš. Rozhlas oznamoval místa konání komunistických demonstrací a vysílal z nich přímě reportáže. Kromě demonstrace na Staroměstském náměstí a slavného Gottwaldova projevu na Můstku rozhlas vysílal také improvizovaná vystoupení komunistických ministrů Václava Kopeckého a Zdeňka Nejedlého.“ (KNAPÍK 2004:34)

⁵ „Do první patřila opatření s dlouhodobým působením, která formovala obecnou podobu a trvalé znaky režimu. Do druhé lze zařadit především jednotlivá perzekuční a represivní opatření, která se měnila podle politických záměrů a rozhodující moci. V nepřetržitém řetězu přicházely jako jakési vlny, které moc vyvolávala podle svých momentálních politických potřeb. Perzekuce a represe bez ohledu na jejich zaměření, ostrost, rozsah a formu náležely k základním znakům komunistické moci po celý její život, protože fungovaly jako jedna z podmínek její existence, jako životadárný prvek režimu.“ (KAPLAN 2007:30)

aparátu KSČ dostávala postupně do defenzívy.⁶ Odbory ÚV KSČ byly de facto stranická ministerstva, „za jejich práci odpovídal příslušný tajemník ÚV KSČ a vedoucí oddělení (často v jedné osobě). Na řízení společenského a kulturního života v širším pojetí se v letech 1945–51 podílelo zvláště Organizační oddělení a Kulturní a propagační oddělení.“ (KNAPÍK 2004:68) Organizační oddělení v těchto letech až do svého odvolání a zatčení vedla Marie Švermová, její oddělení také vydávalo pomocný propagandistický časopis Funkcionář určený funkcionářům KSČ v regionech a na nižších stupních stranické hierarchie vůbec. Kulturní a propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ od léta 1946 vedl novinář Gustav Bareš, dřívější šéfredaktor Rudého práva. „Jeho působení, resp. působení stranického aparátu řídicího kulturu nepostrádalo mocenské ambice střetávající se zvláště s ministerstvem informací.“ (KNAPÍK 2004:68)

V roce 1949 mělo Kulturně propagační oddělení, pod které spadaly také hromadné sdělovací prostředky, 67 zaměstnanců, v polovině roku 1951, kdy aparát strany byl na vrcholu své moci, sice zůstával počet jeho zaměstnanců nezměněn, ale vedení KSČ si jako úkol stanovilo doplnění sil a, jak se tehdy říkalo, kádru a vytvoření tzv. kádrových rezerv – aparát KSČ má nadále ještě sílit.⁷ Do února 1952 politický sekretariát ÚV KSČ kumuloval ve svých rukou obrovskou moc. Schvaloval jmenování vedoucích činitelů masových organizací, tisku, ministerstev atd. Schvaloval mimo jiné redakční radu Rudého práva, šéfredaktory všech ostatních ústředních časopisů KSČ, dále šéfredaktory mládežnického tisku a deníku Práce. Výrazně zasahoval v případě ministerstva informací – pod jeho kuratelou spadali mimo jiné přednostové odborů. „Ministerstvo muselo politickému sekretariátu předkládat ke schválení šéfredaktory všech mimostranických deníků, dále Tvorby, Lidových novin, Květů, Filmového týdeníku a konečně předsednictvo a celý ÚV svazu novinářů. V rámci Kanceláře prezidenta republiky rozhodoval politický sekretariát o přednostovi kulturního tiskového odboru.“ (KNAPÍK 2004:174)

Československé hromadné sdělovací prostředky v 50. letech 20. století

Patrný je tento vývoj právě v médiích. Novou strukturu tisku ustavenou v roce 1945 Košickým vládním programem KSČ začala rozvolňovat už v únoru 1948 a v následujících měsících. Vzhledem k faktu, že Československo nikdy nebylo populačně velkým celkem, nebyl takový problém dynamicky a v krátkém čase ovládnout několika nařízeními celý mediální systém. Navíc KSČ valnou část

tisku, především centrálního, držela už před únorem 1948 ve svých rukou a ovládala, jak už jsme uvedli, také v této době dominantní média – rozhlas a film. A tak v zásadě za pár dní KSČ rozbila dosavadní strukturu tisku. „Ještě v průběhu vládní krize komunistické vedení uložilo svému ministrovi, aby omezil dovoz zahraničního tisku a zakázal jeho volný prodej. V březnu následovala likvidace 111 časopisů a novin, zanikly všechny krajské deníky nekomunistických stran a řada časopisů regionálních i zájmových organizací. (...) Zůstaly deníky komunistické strany a deníky zájmových organizací politicky ovládaných komunisty. Povoleny byly deníky nekomunistických stran s velmi omezeným nákladem, který schvalovalo komunistické vedení. Dohled nad tiskem nekomunistických stran měl ústřední výbor Národní fronty. Z regionálního tisku vycházely pouze týdeníky (některé později přešly na deníky) krajských výborů KSČ.“ (KAPLAN 2007:48n.) Případně tam, kde KSČ před únorem 1948 svůj vlastní deník či týdeník neměla, jej – tak jako v Liberci, což uvidíme dále – ještě v únorových dnech převzala od tiskového aparátu sociální demokracie, kterou následně na slučovací sjezdu pohltila jako celek.

Tři týdny po státním převratu, 12. března 1948, dostal ministr informací Václav Kopecký úkol od vlády Národní fronty (ta tou dobou ve své nové podobě fungovala tři dny), aby revidoval všechna dříve vydaná povolení k vydání novin a časopisů.⁸ Do prosince 1948 bylo výsledkem této prověrky zastavení 350 listů a povolení 89 nových nebo náhradních za zrušená periodika. Samozřejmě byly zrušeny noviny opozičních politických stran. Od 27. června působily v krajích jen krajské deníky nebo týdeníky vydávané přímo KSČ. Počet deníků klesl z 30 na 14, na Slovensku ze 14 na 8. Největší propad zaznamenaly právě kraje, kde ze stovky týdeníků po zásahu ministra Kopeckého zůstalo necelých 20.

Cenzura nepracovala jenom metodami zákazů a povolení nebo kontrolou obsahu, ale například také používala hospodářské prostředky, jak omezovat nebo regulovat vydávání periodik. Dalšími prostředky regulace médií se staly odborové organizace nebo Syndikát novinářů.⁹

a) Hospodářská omezení – v dubnu 1948 vydali ministři informací a průmyslu vyhlášku o hospodaření papírem při vydávání časopisů, kterým účinně omezili náklad a počet stran časopisů. V zásadě šlo o pokračování poválečné praxe, kde ovšem listy omezovaly svůj náklad v důsledku nedostatku novinového papíru a jeho špatné distribuce. Dne 5. května 1948 pak došlo rovnou k znárodnění polygra-

⁶ O tomto vývoji svědčí například dobové úvahy o zrušení funkce prezidenta.

⁷ Národní archiv (dále NA), A ÚV KSČ, f.05/3, sv. 50, a.j. 418.

⁸ „Už první poúnorová schůze vlády projednávala některé legislativní kroky související s kulturou a médií – kromě právních úprav fungování rozhlasu a filmu přišly na řadu také problémy s regulací periodického tisku, vláda personálně doplnila kulturní a informační výbor (stalo se tak 11. března 1948, den po té, co Klement Gotwald přednesl programové prohlášení své rekonstruované vlády a den po smrti Jana Masaryka). Tento výbor vedla sociálnědemokratická poslankyně Běla Pažoutová a výbor fungoval jako zdroj mediální legislativy i legislativy související s dalšími oblastmi kulturní politiky, kterou vláda v roce 1948 předkládala poslanecké sněmovně. „Přijaté kulturní zákony se staly především odrazovým můstkem ke hlubší strukturální proměně české kultury. Podtrhuje to také skutečnost, že ruku v ruce s tím stranický a státní aparát prosazoval nebo činil přípravy na výměnu vedení příslušných kulturních sfér.“ (KNAPÍK 2004:40)

⁹ „Prvním svazem, který vznikl podle sovětského vzoru, byl Svaz československých novinářů ustavený v říjnu 1948. Toto prvenství lze vysvětlit tím, že čistky v řadách novinářů proběhly ihned po únoru 1948 a spolu se změnami ve struktuře tisku provedenými v létě 1948 v podstatě vytvořily definitivní rámec nové novinářské obce, která byla z hlediska stranického vedení ‘použitelná’. Předsedou Svazu byl Antonín Nedvěd (1899 – 1954), bývalý středoškolský učitel a po roce 1945 šéfredaktor Zemědělských novin.“ (KNAPÍK 2004:144)

fického průmyslu. V červnu pak ministr informací vyhláškou omezil také inzerci v časopisech na minimum, takže se periodika definitivně stala hmotně závislá na dotacích státu. O necelé dva týdny později při ministerstvu informací vzniklo Hospodářské ústředí vydavatelstev časopisů, které dohlíželo na ekonomický provoz periodik a zrušeno bylo až v lednu 1967. Cenzura jako taková se, podobně jako v době první republiky, formálně opírala o v říjnu 1948 přijatý zákon č. 231/1948 Sb. z. a n., na ochranu lidové demokratické republiky, který poskytoval státu a potažmo vedoucí politické straně možnost zrušit jakékoli periodikum. (KOLEKTIV 2003:389) Těmito zákony byl de facto ustaven formální dohled nad médii, procházel jen minimálními úpravami, o čemž svědčí i to, že další tzv. mediální zákony byly přijaty až v roce 1950 a z nich nejdůležitější byl zákon č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů, který mimo jiné definoval poslání tisku: „*napomáhat budovatelskému úsilí československého lidu a jeho boji za mír a spolupracovat na jeho výchově k socialismu.*“ (KOLEKTIV 2003:389)

b) Obsahová omezení – i když se z novinářských vzpomínek a rozhovorů vedených s novináři činnými právě po únoru 1948¹⁰ může zdát, že mechanismus, který na ně KSČ aplikovala, rozkryli a naučili se s ním pracovat, je mnohem pravděpodobnější, že v nastalé situaci prostě hledali spíše prostor pro svou profesní i soukromou realizaci. Komunistická strana jim v tomto hledání navíc vycházela skutečně vstříc; uvědomovala si roli, jakou média v moderní společnosti mají. „*Vedoucí komunisté 'povýšili' novináře na nejbližší aktiv strany a redakce považovali za jakési vedlejší pracoviště stranického aparátu. Tato proklamace měla zdůraznit novinářům vymezené poslání a jejich politickou roli v režimu. Spočívala v bezpodmínečné poslušnosti a bezvýhradné povinnosti řídit se oficiální politikou, podporovat ji a zejména fungovat jako důležitý nástroj její realizace.*“ (KAPLAN 2007:50)

Výraznou změnou v přímém stranickém řízení hromadných sdělovacích prostředků bylo zavedení *předběžné cenzury*. Ke zřízení cenzurního úřadu vedly ÚV KSČ dva důvody: množící se nesrovnalosti v novinách a hlavně v kulturní činnosti, které byly chápány jako záměrné akce nepřátel, a omezené možnosti komunistického aparátu zvládnout

dohled nad rozvětvenou ideologickou činností. Cenzurní úřad – Hlavní správu tiskového dohledu (HSTD) – zřídila z rozhodnutí komunistického vedení vláda svým nařízením (nikoli zákonem) v roce 1953 v rámci ministerstva vnitra jako neveřejný orgán.¹¹ Cenzurní úřad měl rozsáhlou síť pracovníků, aparát v ústředí, zmocněnce v krajích a okresech.¹² Vydával denní zprávy o svých zásazích, zákazech článků, vynucených změnách textů, ale také o závadách v divadelních představeních, estrádách, osvětové činnosti apod. Ve vymezených hranicích povolovali kritiku na komunální úrovni, poměru na pracovištích, ještě tak v okrese, ba někdy i v krajích, výjimečně na ministerstvech. Politická linie strany a usnesení nejen ústředních institucí byly nedotknutelné. „*Zmíněná opatření – změny stranické politické struktury a volebního systému, kontrola a cenzura hromadných sdělovacích prostředků a kulturní činnosti, likvidace občanské společnosti a přetvoření zájmových organizací v převodové páky – tvořila prvky systému monopolní moci. Nebyly sice jediné, ale patřily mezi klíčové body přestavby politického uspořádání.*“ (KAPLAN 2007:55)

Jeden příklad za všechny – liberecká Stráž severu

Právě na příkladu liberecké Stráže severu můžeme demonstrovat postup, jakým ÚV KSČ v roce 1948 ovládl například regionální média. Redakce vedená Josefem Veverkou patřila k velmi aktivním skupinám mezi novináři sociální demokracie a velmi pravděpodobně si uvědomovali situaci, která v jejich straně rozštěpené mezi křídla Bohumila Laušmana a Zdeňka Fierlingera na přelomu let 1947 a 1948 hrozila. Proto také na konci roku 1947 šéfredaktor Veverka naléhavě zval všechny své kolegy – členy sociální demokracie na lednovou pražskou konferenci sociálně demokratických novinářů. Účast přislíbili všichni včetně Václava Brože, pozdější opory komunistického šéfredaktora Stráže severu Josefa Gabriela.¹³ Ať už po příjezdu z jednání informovali redakci o výsledcích rokování s předsedou sociální demokracie nebo ne, jisté je, že zrychlující se vývoj a jeho směřování se už na začátku ledna projevil v životě libereckých novinářů zcela jednoznačně: 5. ledna musel Josef Veverka informovat všechny redaktory o tom, že jejich nedávno vyplněné přihlášky do novinářských odborů při Svazu českých novinářů byly neplatné a že je potřeba vyplnit nové do ROH. Přihlášky měly být vyplněny a podány k 1. lednu,

¹⁰ Rozhovory vedené v rámci semináře Média a společnost na IKSŽ FSV UK v Praze v letech 2006 a 2007 např. s Vladem Prikazským, Dušanem Tomáškem, Janem Petránkem, Miroslavem Siglem a dalšími novináři. In: archiv CEMES při FSV UK a archiv autora.

¹¹ HSTD byla politicky řízená komunistickými instrukcemi, organizačně i finančně spadala pod ministerstvo vnitra. Ministr podával nepravdivé zprávy o její činnosti komunistickému vedení a někteří jeho členové dostávali její denní zprávy. Stranický aparát, především ideologické oddělení ÚV KSČ, příslušný krajský a okresní tajemník KSČ, vystupovali v roli arbitra při sporech mezi redakcemi a cenzurou.

¹² NA, f. 02/2, sv. 84, a.j. 102, b. 14; f. 05/11, sv. 89, sl. 2; KAPLAN – TOMÁŠEK 1994:53.

¹³ „*Oběžník č. 13. Soudruhům redaktorům, členům sociální demokracie. sděluji, že v neděli 11. ledna 1948 se koná v místnostech Automotoklubu v Praze II., ul. J. Opletala 29 první konference sociálně demokratických novinářů. Na programu této konference jsou: 1. Zahájení konference. 2. Poslání sociálně demokratických funkcionářů. 3. Postavení Sdružení novinářů čs. soc. demokracie. 4. Rozhovor o zřízení zvláštního fondu soc. dem. novinářů. 5. Volba funkcionářů Sdružení novinářů čs. sod. demokracie. 6. Různé a návrhy. Buďte dobře, když se všichni soudruzi zúčastní této konference, na kterou se mimo jiné dostaví také předseda strany s. B. Laušman a generální tajemník s. Bl. Vilim. (...) Sdělte okamžitě, zda se případně konference neúčastníte a vzhledem k závažnosti této záležitosti prosím abyste lask. uvedli také důvody.*“ SOA Liberec, Stráž severu, 1945 – 1952, fond č. 55, JAF č. 878, krabice č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník z 30. 12. 1947 o konání první konference soc.demo. novinářů.

a tak liberečtí měli v tomto ohledu prodlení.¹⁴ V lednu 1948 se valná část redaktorů sociálně demokratického deníku (ne-li všichni) na popud Svazu českých novinářů přihlásila do odborové organizace vedené představitelem KSČ Antonínem Zápotockým.¹⁵

Zároveň se Josef Veverka pomocí formálních prostředků pokoušel upevnit svoji redakci v rámci sociální demokracie, neboť mu patrně bylo zřejmé přesouvání redaktorů stále více k organizacím úzce napojeným na KSČ jako bylo právě například ROH, na rozdíl od Svazu českých novinářů. A tak ihned po té, co se novináři Stráže severu od 5. ledna přihlašovali za členy ROH, upozornil je 8. ledna na jejich členství v ČsSD. Oběžníkem z 8. ledna oznámil všem redaktorům členům sociální demokracie (v zásadě celé redakci), že mají „*ihned a to nejpozději do pátku 9. ledna dopoledne do 10 hodin předat členské legitimace Čs. sociální demokracie.*

Soudruzi, kteří nemají zaplacené členské příspěvky alespoň do konce poleťi roku 1948, nechť současně dlužné příspěvky předají pí. Gräfově, která obstará zaplacení a vylepení známek u okresního sekretariátu.“¹⁶ V době vládní krize Josef Veverka spolu se svými nejbližšími spolupracovníky, včetně Václava Brože, odjel z Liberce do Prahy, o čem informoval redakci: „*V neděli 22. února odjíždějí na schůzi redaktori: Dr. Veverka, Janata, Brož. Na sjezd ÚRO do Prahy jede Tůma. Ze zbývajících redaktorů je nutno sestavit službu pro neděli, aby mohly být přijaty event. zprávy, které snad během dne dojdou. Stačilo by zařídít službu asi od 16 do 22 hodin.*“¹⁷ 26. února byl šéfredaktor Veverka sesazen a nahradil ho Josef Gabriel dosazený akčním výborem krajské Národní fronty v Liberci.¹⁸ 1. března se nicméně ještě Gabrielovo jméno nevyskytuje mezi podpisy členů redakce, kterými vyjádřili svoji podporu prezidentu repub-

¹⁴ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, krabice č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, dopis Svazu českých novinářů ze dne 23. 12. 1947. Motivací tohoto kroku podává průvodní dopis Svazu českých novinářů z 23. prosince 1947 podepsaný úřadujícím místopředsedou Svazu Vojtěchem Dolejším a jednatelem Karlem F. Ziersem: „*Předsednictvo Svazu českých novinářů jednalo z pověření ústředního výboru Svazu s Ústřední radou odborů o začlenění redaktorů do ROH. Vzhledem k tomu, že zákon o redaktorech a Svazech novinářů č. 101/47 vyhrazuje Svazu jako veřejnoprávní korporaci pouze hájení věcných a ideových zájmů tisku, kdežto hmotné a existenční zájmy redaktorů, pod. jako všech jiných zaměstnanců může hájit pouze ROH jako jednotná odborová organizace, je v zájmu všech redaktorů, aby také oni se přihlásili za přímé členy ROH. Věc byla dosud komplikována tím, že členové Svazu českých novinářů byli by museli platit příspěvky jak Svazu tak ROH. Předsednictvo Svazu hledalo proto způsob, jak otázku členství redaktorů v ROH vyřešit, aniž by novináři museli platit dvoji členské příspěvky. Po delším jednání bylo s Ústřední radou odborů dohodnuto, že redaktori se přihlásí za přímé členy ROH v závodních odborových skupinách, kam podle místa svého zaměstnání přísluší. Členské příspěvky budou odváděti pouze v závodní odborové skupině podle příspěvkové sazby platné pro členy ROH, tj. 1% z hrubého platu. Redaktori, kteří se stanou členy ROH, nebudou platit Svazu žádné příspěvky. Ti členové Svazu, kteří se členy ROH nestanou, budou členské příspěvky odvádět Svazu českých novinářů v dosavadní výši. Upozorňujeme však, že tyto členové budou mít pouze výhody vyplývající z redaktorského zákona, nikoli však výhody, které svým členům poskytuje ROH, tj. zejména právní pomoc, podpora v nezaměstnanosti, účast na rekreačních akcích ROH aj. Redaktorům, kteří se od 1. ledna 1948 přihlásí za členy ROH nebo již jimi jsou, bude členství v novinářských organizacích (Syndikát, Národní svaz novinářů) započítáno jako členství v odborové organizaci s nároky, které z dlouhodobého členství v odborové organizaci plynou. Redaktori, kteří by se za členy ROH přihlásili teprve později, nebude výhoda započítání tohoto členství uznána. (ROH přes SČN vyvíjel tedy značný tlak na novináře, aby se stali jeho členy a lákal je k němu množstvím výhod navíc zatím nespojovaných na členství v konkrétní politické straně, což v dané době muselo na novináře nekomunisty působit jako lákavá nabídka či zdání solidního zacházení, pozn.aut.) Příkladáme k tomuto dopisu členskou přihlášku do ROH. Redaktori, kteří pracují v závodě, úřadě apod., kde je závodní odborová skupina ROH, odevzdají tuto vyplněnou přihlášku závodní odborové skupině. Jako datum vstupu do ROH uvedou datum 1. ledna 1948. Redaktori listů, kde není závodní odborová skupina, nechť zašlou vyplněnou přihlášku ROH sekretariátu Svazu českých novinářů, který ji odevzdá Ústřední radě odborů, jež provede zařazení do příslušné skupiny. Toto ujednání se netýká novinářů – důchodců. Ačkoliv členství v ROH je dobrovolné, je v zájmu redaktorů, členů Svazu, aby se přihlásili za členy ROH. Ujednání předsednictva Svazu českých novinářů a ÚRO je pro redaktory velmi výhodné. Dosahují jim členství v ROH s plnými právy a nároky i dříve získanými, aniž by museli platit zvláštní členské příspěvky. Znovu upozorňujeme, že Svaz českých novinářů nebude moci zastupovati redaktory při jednáních o platových a jiných otázkách, vyplývajících ze zaměstnaneckého poměru, poněvadž tyto otázky patří výlučně do kompetence ROH, jako jediné odborové organizace.“ Při styku se SČN pak měli novináři registrovaní v ROH používat výhradně průkazy odborové organizace nikoli svazu.*

¹⁵ „*5. ledna 1948. Členům redakce Stráže severu! Upozorňuji na přiložený dopis Svazu českých novinářů, který dostali všichni kolegové zároveň s přihláškou do ROH. Žádám kolegy, aby ihned vyplnili přihlášky do ROH, které byly k dopisu přiloženy, neboť přihlášky, které jsme svého času již vyplňovali, jsou neplatné.*“ Rukou pak připsáno: „*Vyplňte též dobu svého členství ve Svazu č. novinářů (jde o započítání do členství v ROH).*“ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, krabice č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník, přihlášky od ROH, všichni nuceni vstoupit, leden 1948.

¹⁶ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, krabice č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník z 8. ledna 1948. Mimo jiné stanovil také podle usnesení sjezdu ČsSD výši příspěvků:

měsíční příjem Kč	čtvrtletní příspěvek Kč
do 2 500	30
do 3 000	45
do 4 000	75
do 5 000	120
nad 5 000	150

Z dokumentu také vyplývá, že Václav Brož, v nadcházejících měsících a letech opora komunistického šéfredaktora Stráže severu Josefa Gabriela a pracovník OV KSČ v Liberci, patřil ještě na začátku roku 1948 mezi trojici sociálních demokratů v redakci deníku, která měla zaplacené příspěvky. Ostatní novináři buď nezaplatili, nebo se s platbou opozdili, případně včas nedodali průkazy k jejich novému oznámkování.

¹⁷ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, krabice č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník číslo 2 z 21. 2. 1948.

¹⁸ Od března již Stráž severu o sobě právě ve všech dokumentech píše jako o deníku akčního výboru NF v Liberci. Viz např. SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, krabice č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, koncepty dopisů prezidentu republiky a předsedovi vlády z 1. 3. 1948.

liku Edvardu Benešovi a také loajalitu a podporu předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi.¹⁹ Právě dopisem Klementu Gottwaldovi Stráž severu formálně ztvrdila svůj přechod na stranu nového režimu. Redakce, která zatím spíše vyčkávala, jak se projeví její nový šéfredaktor, který se, soudě podle materiálů z archivu deníku, ujal své činnosti právě až začátkem března, zatím tedy volila spíše nezávazné formulace a slibovala jen ty kroky a projevy loajality vůči novému režimu, které ji nijak nediskreditovaly. Závodní rada předložila oba dopisy k podpisu všem pracovníkům redakce i administrace a přiloženým oběžníkem je 1. března 1948 vyzvala, „aby práci jim přidělenou plnili i nadále co nejsvědomitěji.“ Stráž severu tak nakonec do poúnorové republiky přešla bez větších zjevných konfliktů i bez zásadních personálních změn v kolektivu redakce či dalších částí vydavatelství. Je tady patrné, že vidět samotný přesun jako čistě direktivní postup, kterému by byl třeba kladen elementární veřejný odpor, není přesným vystižením situace. Mnohem více celá situace nese znaky přizpůsobení se nově nastalé situaci, jak už jsme ji zmínili při zmínce o poměru novinářů k novému režimu.

Krise režimu

Karel Kaplan pro tento termín vyhradil období 1953–1957, tedy od otřesu politických procesů a měnové reformy až po překonání krize východního bloku v roce 1956. Režim ovšem svoji první krizi podle našeho mínění zahájil už právě v předchozích letech. Po ustavení režimu se ostře direktivní přístup prostě ukázal jako nefunkční. Zatímco, Karel Kaplan ústup od teorie třídního boje (samozeřejmě provázenou patřičnými turbulencemi uvnitř aparátu strany i jím řízeného tisku) dává do roku 1956,²⁰ podle archivních pramenů se zdá, že například regionální stupně řízení KSČ a místní samosprávu do krizového stavu přivedly už události let

1950 a následujících – jedněmi z prvních zatčených v rámci KSČ a obviněnými z protistátní činnosti byli vedoucí tajemník KV KSČ v Brně Otto Šling a Marie Švermová, zástupkyně generálního tajemníka ÚV KSČ Slánského, která měla na starosti právě organizaci KSČ jako takovou. A tak není divu, že se funkcionáři KSČ na krajích a okresech dostali už někdy od roku 1950 doslova do krize – nebylo ještě zřejmé, jestli politické procesy zasáhnou víc regiony nebo centrum, a navíc museli řešit, jakým způsobem se vlastně mají místní funkcionáři chovat a jak velkou mají vyvíjet iniciativu, aby na sebe příliš neupozornili buď přílišnou aktivitou nebo naopak pasivitou.²¹ Výsledkem tohoto stavu, který uvnitř KSČ začal bujet od doby politických procesů, byla nutnost decentralizace,²² politické procesy totiž nakonec zasáhly mnohem zásadněji centrální orgány KSČ – dostatečně viditelné a známé pro celou společnost. Strana musela přehodnotit svou dosavadní interní politiku nejen vůči krajským, okresním a místním funkcionářům, ale také vůči médiím, která od počátku v únoru 1948 i ve všech turbulencích zůstávala oporou režimu.

Literatura

- KAPLAN, K. – TOMÁŠEK, D. (1994): *O cenzuře v Československu v letech 1948 – 1956*. Praha
- KAPLAN, K. (2007): *Proměny české společnosti (1948 – 1960)*. I. Praha: Ústav soudobých dějin AV ČR
- KNAPÍK, J. (2004): *Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha: Libri
- KOLEKTIV autorů (2003): *Dějiny českých médií v datech. Rozhlas – Televize – Mediální právo*. Praha: Karolinum
- ZAVACKÁ, M. (2005): *Kto žije za ostatným drótom? Oficiální zahraničnopolitická propaganda na Slovensku 1956 – 1962: teorie, politické smernice a spoločenská prax*. Bratislava: Ústav politických vied SAV

¹⁹ „Vážený pane presidente, zaměstnanci Stráže severu, deníku akčního výboru krajské Národní fronty v Liberci, a to členové redakce i personál administrace a dalších oddělení. Vás upřímně zdraví a přejí Vám hodně zdraví a klidu. Vzpomínáme vděčně Vašeho úsilí o zachování demokratické formy naší drahé republiky a vyslovujeme Vám, vážený pane presidente, svoji hlubokou oddanost a věrnost. Závodní rada deníku Stráž severu.“ Zatímco z dopisu prezidentu Benešovi je ještě patrný původ redakce v sociálně demokratickém prostředí a spíše odkazuje k převratu jako k neúspěchu demokratických sil a oceňuje alespoň Benešovo úsilí o zachování demokracie, dopis Klementu Gottwaldovi je již zcela projevem loajality v tuto chvíli již bývalého sociálně demokratického listu, který přechází pod dohled KSČ, i když i zde je patrné, že závodní rada ještě například nepovažovala události za „vítězství pracujícího lidu“ ale spíše za „osudnou vládní krizi“: „Vážený pane předsedo vlády, závodní rada Stráže severu, deníku krajského akčního výboru Národní fronty v Liberci, jménem všech zaměstnanců, členů redakce i personálu administrace, prohlašuje, že plně stojí za vládou nové Národní fronty, tak jak jste ji vytvořil po osudné vládní krizi.“ SOA Liberec, Stráž severu, 1945 – 1952, fond č. 55, JAF č. 878, krabice č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení. dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, koncepty dopisů prezidentu republiky a předsedovi vlády z 1. 3. 1948.

²⁰ „Ústup od teorie třídního boje znamenal v politické praxi nižších funkcionářů změnu vztahu místních mocných k občanům i zaběhnutému stylu jejich veřejné činnosti. Mnozí se změně bránili, nebyli s to ji pochopit a trvalo několik let, než se formální odsudek teorie o třídním boji alespoň částečně v politické praxi promítl. Napomáhal tomu i postup komunistického vedení, které sice teorii oficiálně odsoudilo, ale s minulostí se nevyrovnalo, dokonce se tomu bránilo (např. v roce 1957 uzavřelo revizi politických procesů). Mezi funkcionáři zaznívaly pochyby o správnosti odsudku s poukazem na jeho negativní důsledky (např. v roce 1956). Ve vedoucích komunistických grémiích se dlouho udržovali ti, kteří v nejvyšších funkcích působili v době plné účinnosti teorie o třídním boji a jejího dědictví se nezbavili.“ (KAPLAN 2007:88)

²¹ Odbor agitace ÚV KSČ například 20. února 1951 obdržel zprávu Jiřího Diviše ze zájezdu do Plzeňského kraje, kterou podnikl ve dnech 13.–18. února a provedl zde „průzkum a instruktáž o agitační práci v Plzeňském kraji. Zúčastnil jsem se aktivu kult. prop.referentů Plzeň III, porady o agitační práci na okrese Škoda, hovořil s okresními funkcionáři okresu Stříbro, Tachov, Plzeň III, v obci Lom, kde je JZD III. typu, s funkcionáři organizace a v odboru agitace na krajském sekretariátu provedl instruktáž o metodách řízení agitační práce a úkolech úseku agitace při poradnách a studovných.“ A Diviš dále uvádí: „O čem se hovořilo, co hýbalo krajem: Nejvíce případ Šlinga a Švermové (podporován zahraničním rozhlasem). V řadách členstva se projevila nejistota a obava o stranu. Po osvětlení na okresních výborech a aktivech funkcionářů bylo vidět, že pocit síly a důvěry ve stranu ještě více stoupl. (...) Hodně našich soudruhů podléhá zásobovací panice, což se projevilo i v diskusi na aktivu kult. prop. referentů závodních organizací na okrese Plzeň III. Až po rázném vystoupení dvou soudruhů se diskuse obrátila bojovněji proti panikářům. (...) Agitační zajištění, rozpracované odborem agitace sekretariátu krajského výboru KSČ, bylo předáno na okresní kult. prop. tajemníky. Od toho se nyní upouští a veškerá usnesení a úkoly přenáší krajský instruktoři na předsednictva okresních výborů. Nedostatečně však ukazují na názorných příkladech, jak masovou politickou práci provádět a zajišťovat. K zlepšení práce okresních kult. prop. tajemníků přikročuje krajské kulturně-propagační oddělení tím způsobem, že každý funkcionář KPO krajského sekretariátu má přidělen jeden okres, kam dojíždí jednou týdně a pomáhá okresnímu kult. prop.tajemníku, aby lépe pracoval ve své funkci. Zároveň svolávají během 4–6 týdnů okresní kult.prop.tajemníky na porady ve skupinách (3–4 tajemníci), hlavně k výměně zkušeností. Největší nedostatky v řízení agitační práce jsou v okresním měřítku. Zde se projevuje resortnost a nedostatečný styk okresních výborů se základními organizacemi. I když předsednictvo okresních výborů

Summary

Czechoslovak Media Control in 1950s

Martin Groman

The present study investigates basic principles, legislative framework and control methods of the press and media as such in Czechoslovakia after 1948. It analyses the following theory: media, even in a centralized–power country like Czechoslovakia after 1948, do not work on the principle of magic wand. They rather resemble a model where all elements of the regime more or less influence communication (or rather propaganda), i. e. elements ranging from the government and the communist party towards lower levels of state power to the media and finally the public. The study concludes that after February 1948 the whole system of power (and so called media policy in particular) never relied solely on the leading communist party which would simply establish a unified system of governing and society control lasting at least until the society revolt of the 60's. The development was notably more structured and can be observed on examples of Czech periodicals (a concrete example illustrates a particular procedure the communist party used to seize the press of other political parties in various regions as early as in February 1948.).

*akce rozpracovávají, jejich zajištění a průběh v základních organizacích není kontrolován. Sborníky instruktorů, kteří ještě nemají jasno o agitační práci, nepomáhají. Např. ve zprávě kult.prop.oddělení městského výboru v Plzni se konstatuje, že agitaci není okresními orgány věnována pozornost, že placení instruktoři vidí v agitaci pouze další úkoly a okresní aktivity kult.prop.referentů ZO jsou málo a nepravdělně svolávány. Nedostatečná je spolupráce place-
ných funkcionářů na okresních sekretariátech. Vedoucí pracovníci nekoordinují práci a plány pracovníků sekretariátu. (...) Malá péče OV o agitační práci se projevuje i v základních organizacích. Výbory základních organizací se nevěnují agitačním důvěrníkům, ani kult.prop. referenti nejsou vedeni výběrem, aby se o agitační důvěrníky starali. Na agitační důvěrníky se hledí jako na funkci podřadnou, jejich výběr byl proveden mechanicky. Ve Škodovce v závodní organizaci nastoupil nedávno do funkce kult.prop.referenta s.Julius, ze slévárny. Když si chtěl svolat agitační důvěrníky zjistil, že oni sami nevědí, že mají funkci agitačního důvěrníka vykonávat. V okrese Plzeň IV. Přišli na aktiv agitačních důvěrníků kult.prop.referenti a předsedové s připomínkami, že dosud žádné agitační důvěrníky nemají. (...) K zlepšení agitační práce v základních organizacích je třeba, aby okresní instruktoři vedly výbory organizací k tomu, aby se zabývaly agitací, řídily agitační důvěrníky a více o ně pečovaly. Je třeba, aby krajský tisk otiskoval konkrétní metodické články o práci referentů, agitačních důvěrníků na závodech i na vesnici. Zatím je práce krajského tisku na tomto poli nedostatečná.“ NA, KSČ – ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně propagační a ideologické, a.j. 50, Plzeň 1951–1955, zprávy ze zájezdů, zpráva únor 1951, s. 4an.*

²² „Pod silnou kritickou vlnou byrokratismu vyhlásilo v roce 1956 komunistické vedení (a schválila celostátní konference KSČ) jako přední úkol decentralizaci. Prezentovalo ji jako demokratizaci, která spočívala v přesunu pravomoci v rozhodování z ústředních institucí na kraje, z nich na okresy a odtud na obce a města. Současně přijalo opatření, která měla zvýšit kvalifikaci úředníků závislosti jejich platů na dosažení předepsaného vzdělání. Ani tyto akce však výsledek nepřinesly. O přesunu pravomoci na nižší útvary totiž rozhodovala ministerstva a jejich úředníci se bránili.“ (KAPLAN 2007:41)